

*о. Юрій Мицик,
доктор історичних наук,
Інна Юрївна Тарасенко,
кандидат історичних наук
Інститут української археографії та
джерелознавства ім. М. С. Грушевського
НАН України*

12 ДОКУМЕНТІВ З ІСТОРІЇ ПОЛТАВЩИНИ XVII–XVIII СТ. (З ФОНДІВ ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО)

Наведено невідомі раніше документи, які стосуються минулого Полтавщини гетьманських часів, міст і сіл Гадяцького, Лубенського, Миргородського і Полтавського полків, їх соціально-економічної, політичної та церковної історії. Проаналізовано інформаційний потенціал опублікованих документів.

Ключові слова: Полтавщина, Гетьманщина, універсали, купчі, монастирі, краєзнавство.

На жаль, Полтавщина, яка має багату історію козацької доби, не може похвалитися добрими традиціями краєзнавства на відміну хоча б від сусідніх Чернігівщини та Сумщини. Відчутним є брак джерел.

У ході пошуків матеріалів з історії Сіверщини XVII–XVIII ст. в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ) ми нерідко нагапуляли на документи, які стосуються Полтавщини гетьманських часів, і подаємо деякі з них нижче зі сподіванням на використання, в першу чергу, краєзнавцями.

Отже, відкривають публікацію чотири купчі. Перша з них датована 1654 р., тобто роком Національно-визвольної війни 1648–1658 рр., за цей період їх збереглося дуже мало. Ніжинський козак Юсько Охрімович продає свою власність (будинок в Кременчуці) Юрію Мойсеєнку. Важливим є факт того, що цей будинок Охрімович придбав за копу під «час заверух», тобто Національно-визвольної війни, з наказу Богдана Хмельницького. Не менш вагомою є згадка про сотника Богдана Лавриченка. В Кременчуці, який входив тоді до складу Миргородського полку, дійсно ця особа була сотником, але її каденцію визначали лютим 1652 р. Зовсім невідомим є ім'я писаря Пінчука [1]. Наступна купча 1682 р. також стосується Миргородського полку, але Омельницької сотні. Козак Андрій Михайлович продавав свій млин Семену Гелезі. Тут слід вказати на особу колишньо-

го («бывшаго») сотника Дмитра Авраменка. У списку Володимира Кривошеї він поданий як сотник 1682 р., однак крайні дати його каденції не визначені. Цей документ дозволяє стверджувати, що в листопаді 1682 р. Авраменко вже не був сотником, але нового сотника ще не обрали чи не призначили. Важливою є звістка про те, що Михайлович очолював православне Різдво-Богородицьке братство, і з купчої вперше довідуємося про його наявність в Омельнику. В третій купчій (1699 р.) жительки Власівки Вівдя Нечипориха та Параска Василюха продавали свій ліс на правому (!) боці Дніпра городиському крамареві Семену Антоненку. Каденція сотника Андрія Лавриненка досі визначалася січнем-лютим 1697 р., тут же бачимо його 1699 р. як наказного сотника. Названі й імена тодішньої міської верхівки. Тим же роком датовано й наступну купчу (№ 4), але вже стосовно Лубенського полку. Калащинський житель (тут неточність, бо явно йдеться про Калайдинці – село на Лубенщині) продав свою мастність (хутір, землю, млин тощо) Корнію Григоровичу, зятю покійного Кулябки. Тут, зокрема, названий Дем'ян Василієвич в якості сотника і наказного городового отамана, котрого взагалі не знаходимо в існуючих списках. Названі й імена тодішньої міської верхівки. Дуже цікавою є згадка про Кулябку – представника відомого старшинського роду. На жаль, не вказано його імені. Все ж вважаємо, що це міг бути Іван Кулябка, суддя Лубенського полку у 1657–1670 рр. Зять Кулябки, Корній Григорович, як свідчить додаток 1715 р. до купчої, передавав цей хутір своєму синові Івану.

Далі йдуть документи XVIII ст. Цей ряд відкривають, насамперед, документи № 5 і 7. Це – оборонний універсал 1707 р. лубенського полковника Дмитра Зеленського Свято-Покровській церкві в Лубнах і її титарю Василю Лехненку, яким вони звільнялися від міських повинностей і податків. Інший документ (№ 7) – універсал-привілей гетьмана Данила Апостола 1729 р., яким він підтверджував надання бунчуковому товаришу Івану Ломиковському сіл Шахворостівки, Ярмаки і Мелюшки, що знаходяться поблизу Миргорода на захід і південний захід від нього. Вони були надані йому тоді, коли Апостол був миргородським полковником, тобто в період 1683–1727 рр. Цей документ, як і документ № 8, походить з колекції Ольги Яковенко, яку нещодавно вона передала в Інститут рукопису (ф. 14). Наведені гетьманські універсали є важливим доповненням до «Українського Дипломатарію XVI–XVIII ст.». А документ № 8 («куступний запис» козака Шишацької сотні Миргородського полку сотні Федора Яковенка) свідчить про обмін його луки над р. Говтвою з панами Миколою і Григорієм Лісницькими. Останні поза сумнівом є нащадками (правнуками?) сподвижника гетьмана Івана Виговського миргородського полковника Григорія Лісницького. Відома дарча вдови Г. Лісницького Олени і трьох його синів Товстого лісу Мгарському монастиреві [2].

Потім слідує скарга пушкаря Петра Тулюпи гетьману Івану Скоропадському на гадяцького полковника Михайла Милорадовича (№ 6). Цей полковник-серб зажив лихого слави своїм беззаконням і злочинами не лише проти рядових козаків, але й полкової старшини (досить вказати на його «діяння» стосовно знаменитого літописця, гадяцького полкового судді Григорія Грабянки). Численні скарги зазвичай не давали результату, бо Милорадович був поставлений з волі Петра I і, маючи такого патрона, не звертав особливої уваги на гетьманські універсали. Скарга пушкаря є типовою і наводить факт незаконного і тяжкого його побиття Милорадовичем.

Документ № 9 стосується козаків села Турбаї Остапівської сотні Миргородського полку. Це село, що лежить на лівому боці Хоролу неподалік його гирла при впадінні в Псьол, знамените своїм повстанням 1789–1793 рр. Тоді козаки, котрих незаконно перевели в розряд кріпаків, повстали проти такого закріпачення. Їхній виступ був придушений, а селян виселили в безводні степи Херсонської і Таврійської губерній. Цей документ – «доношение» в сенат якогось старшини, котрий стверджував необґрунтованість козацьких вимог, очевидно був складений напередодні повстання і доповнює його історію. У документі № 10, складеному не раніше 1774 р., наводиться витяг зі списку черниць київського монастиря свв. Флора і Лавра – уродженок Полтавщини, в основному з Лубенського полку, хоч є тут уродженки Гадяцького, Миргородського і Полтавського полків (міст і містечок Гадяча, Глинська, Зіньківа, Лохвиці, Решетилівки, Ромна, Сенчі, Сорочинець, Чорнух, декількох сіл). Вони походили переважно з козацького стану, хоч були серед черниць і міщанки, і селянки. Впадає у вічі досить високий відсоток їхньої письменності – 73% (11 з 15 черниць), що до певної міри підтверджує свідчення арабського мандрівника 1654 та 1656 рр. Павла Алепського, за яким більшість козацьких жінок, навіть малолітніх дівчат, були грамотними.

Документ № 11 – лист кримського посла Мегмет-аги до полтавського полковника, який, на жаль, не є датованим і може бути віднесений, очевидно, до другої половини XVIII ст., але не пізніше 1783 р. Таким чином, цей анонімний полтавський полковник був або Андрій Горленко (до 1743–1775 рр.) або Іван Кованька (–1779 р.–). Якщо документ був створений раніше, то полтавським полковником був тоді Василь Кочубей (1729–1743 рр.). Послання містить пропозицію провести переговори про розмежування кордону між Османською та Російською імперіями. Вони мали відбутися в травні місяці (через 15 днів після свята Юрія Переможця (23 квітня за старим стилем), в гирлі Самари (сучасне м. Дніпро), а частина московської делегації («казанский боярин») мала бути в той же день у гирлі р. Оріль. Делегація Османської імперії та Кримського ханства чекала на повернення гінця в Перекопі.

Таким чином, дана публікація документів проливає додаткове світло на історію важливого регіону України гетьманських часів. Зазначимо, що при їх виданні ми використали правила публікації українських текстів XVII–XVIII ст., розроблені Я. І. Дзирою [3], з незначними поправками. Квадратними дужками [...] показані пропуски в тексті, а знаком (...) – нерозбірливі слова, які не вдалося прочитати.

Список використаних джерел

1. Кривошея В. В. Українська козацька старшина. – К., 2005. – С. 253.
2. Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. – К., 2015. – Т. 4 (1655–1658). – С. 463.
3. Літопис Самовидця. – К., 1971. – С. 39–42.

References

1. Kryvosheia, V. V. (2005). *Ukrainska kozatska starshyna* [Ukrainian Cossack top sergeants] (p. 253). Kyiv. [In Ukrainian].
2. *Dzherela z istorii Natsionalno-vyzvolnoi viiny ukrainskoho narodu 1648–1658 rr.* [Sources on the history of the National Liberation War of the Ukrainian nation of 1648–1658]: Vol. 4. 1655–1658 (p. 463). (2015). Kyiv. [In Ukrainian].
3. *Litopys Samovydstsia* [Annals of Eyewitness] (pp. 39–42). (1971). Kyiv. [In Ukrainian].

№ 1

1654, лютого 29 (19). – Кременчук.

Купча.

«Я, Юско Охрімович, козак Войска Запорозького, обывател ніжинский, маючи дом мой властный и за копу мою купленной в месте Кременчуку под час заверух з росказаня господаря нашего его мл. пна гетмана по розных містах. Прето я з малжонкою моею, отримавши тот дом од Яна Безпятиого, а часу теперешнего я, повернувшись ку домовы своему до Ніжина, а тот дом продадем пану Юрю Мойсеенку у Кременчуку в моц и в посесию пушаю и в спокойное держане вічними часы, за которого шлюбую, же ни от кого пан Юрей Мойсеенко ни од кого жадного zatrudnenia міті не мает. Я сам и малжонка моя, повинна в том отповедат потребуячому в той продаже, а пна Юря Мойсеенка во всем очищат и от всего ослободжат, где бы хто важилсе турбацьню чинит пану Юрю. И для увереня и при написатю того листа зезнаного был пан Левко Зілда, пан Иван Цівьченко, Мартин Шарапаненко, козак кременчуцкий. И пна Богдана Лавриченка, сотника, и пна Ивана Дяченка, просили о приложене печаты звыклой товарыства и писара о подпису руки. Що на прозбу мою учинит рачили.

В Кременчуку року 1654 мсца февраля 19 дня.
Миколай Пинчук, писар кременчуцкий, рукою».

IP НБУВ, ф. II, № 20545.
Оригінал, завірений печаткою.

№ 2
1681, листопада 16 (6). – Омельник.
Купча.

«Року 1681 мсця ноеврия 6 дня.

Перед нас, урад омелницький, Дмитра Авраменка, сотника нашого на тот час бившаго, Филипа Григоренка, атамана городского, я, Андрій Михайлович, брат старший Рождества Пресвятой Бци зо всім братством еднокупне, міючи собі млин от пана Ивана, который то млин продаем пану Семену Гелезі зо всім тим, котороя на нас належала половина, кол дві, едно яловое, дві робочих мучное и ступное з фолюшами, мівши ми половину з Степаном Шишаком вічними часи пну Семену Гелезі продалисмо частку свою належитую. Волно будет пану Семену Гелезі про-дат люб дароват и на якийколвек свой повернут пожиток. При которой продажи и куплі било людей зацних Демян Мороз, Грицко Сухомлин, Федор Різник, Гаврило Середа, Юрочко (...)*, Ярема Павленко, ктитор, инших людей било немало. На що устне упрошоний урад омелницький о подпис имен и притиснене печати урадовой міской, року и дня виш писаного(?).

Андрій Михайлович, брат Рождества Пресвятой Бци, руку подписал.
 Иван Григориевич подписал руку».

*IP НБУВ, ф. II, № 20546.
 Оригінал, завірений печаткою.*

№ 3
1699, червня 1 (травня 22).
Купча.

«Року Бжого 1699 мсця мая 22 д.

Мы, невести и жительки уласовские, Вовдотия Нечипориха и Параскевия Василица, чинимо відомо сим нашим записом пред урадом міским уласовским Андрієм Лавріненьком, сотником наказним, Фомі Рососі, атаману городовому, Левку, войту, Подзюбану, и при битности товариства зацного и віри годного Михайла Брайка, Артюха Сеченька, Диниса Крамара, Грицка Ма(...) *перечиною (...) * и иних, ижесмо з доброй волі нашой, ані з жадного примусу, продалисмо власний свой ліс на том боку Днепра зостаючий, зо всіми приналежними сіножа-тями в урочищи Чуті пну Семену Аньтоненку, жителю и крамарю городискому, за вусім коп. Которому волно будет яко своим добрим владіти и ко своему пожитку обертати. На що для ліпшой віри и певности сей запис даемо ему до рук для луч-шого иствержения и певности при ураду міскому уласовскому и при звиклой печата городской уласовской.

Діялос в Уласовці року и дня виш написаного».

*IP НБУВ, ф. II, № 20548. Тогочасна копія.
 Записи на звороті: «Лист от Семена Крамара на Чуту»,
 «В полковой миргородской канцелярии вписан 1744 рока мая 27 дня».*

№ 4
1699, квітня 10 (березня 31). – Лубни.
Купча.

«Року от Нарожения Сна Бжого 1699 місяца марта тридцат первого дня.

За відомом пана Василя Саввича, асаула полкового лубенского, перед нами, Демяном Василичем, на сей час сотником и атаманом наказним лубенским, а з міського уряду перед нами, Яремою Василичем, войтом, Фомою Нагурным и Иваном Великошапою, бурмистрами, постановившися Андрій Микитенько, жител калашинский, явне, ясне и добровольное ку записаню до книг міських чинил сознане продажи своих кгрунтов, тыми мовячи словы:

Мсци пане уряде городовый наш лубенский! Міночи я хутор з лісом и з ставом, по небожчику тестю моему Хведку на мене спальный, у Калашиньцах селі лежачое, тот теды хутор, ліс и став с порадою жоны и діток наших міночи на продажы, а пан Корній Григоревич, зят п. Кулябков, если бы непеньное було одзывався купити. Теды я с тым паном Корніем видячися и з швакграми моїми Хведченками, ознаймилем, же тот хутор, на котором мешкаю, як ся в собі мїет, маю на продажы и если бы вони отзываючися близкостю чи не призволилися одкупити. А же оные не призволившись одказали, коли б, мовят, нам сего часу діток не поморити не толко хутори куповати, продавай, мовит, его собі кому хочеш, не будем мы о тое никого турбувати, ани грошей одкладати вічными часы, бо и на тебе, мовят, відаемо добре сего часу притужно. И так я оциркуловавшися, же юж то не ест пенное, а к тому не ест теж никому ни в чом заведенное, але яко свое власное (сполне из жоною моею) продадем оную свою (...) *вщину хутор з лісом и з ставом, где и млын вешняк бував, за (...) * млсти (?) пану Корнію Григориевичу, зятю небожчика п. Кулябки, за певную готовую суму доброе монеты грошей, то ест за золотых сто десят, с таковым докладом, же волно будет пану Корнієви Григориевичови, малжоньце и потомком его тым хутором и лісом яко своїм власным добрим вічными часы диспозовати (...) * став як перед часы бував, слушне баняти (?) так же и в огороді у вершині ставу (...) * для их користи же так бывало и конопли собі мочит повинни (...) * дати, даровати, заменяти, (...) * и як (...) * пожиткови своему оборочати. Якое таковое мое сознане волно его млст пану Корнієви на (?) ліпшую того твердост и до книг міських записавши и выписом с книг печати міскої оный же выпис на потомный час до себе взявши, що ести записано и належной стороні, пану Корнієви Григориевичови, так при печати міскої, яко и с подписом руки писарское, в потомный час выдан з ратуша лубенского выш положоного термину.

При печати маестратовой Юрий Николаевич Кгаевский, писар міский лубенский.

Дописка: Року 1715 я, Корній Григориевич, чиню відомо сим моим рукописанием, иж мы с порадою жоны моей куплений за свои власные гроши в селі Калайдинцах хутор з лісом и ставом ув Андрія Микитенка за певную суму, як в запису урядовом виражает; далисмо у вічност милому синову нашому Ивану Корнієвичу, жоні и діткам его. Также и по смерти блаженной памят сина нашего Ивана потвержаем тож с порадою жоны моеї того кгрунту, як ся в собі мїет,

нікому іншому владіти тилко жоні и діткам его и для ліпшей памяти в потомние часи руку свою подписую.

Корній Григорієвич».

ІР НБУВ, ф. II, № 20551. Оригінал, завірений печаткою.

Запис рукою лубенського писаря Гаєвського: «Выпис с книг міських ратуша лубенского. Запис сей од Андрія Микитенка Каладинского за проданы хутором, лісом и ставом пану Корнію Григорієвичови, зятю п. Кулябковом, есть даный и вічне служачий». Запис інішою рукою: «На Калайдинские грунта».

№ 5

1707, серпня 31 (20). – Київ.

Універсал лубенського полковника Дмитра Зеленського.

«Его царского пресвітлого влчства Войска Запорозского полковник лубенский Димитрий Зеленский.

Пану сотнику лохвицкому, атаману городовому и войтови тамошним, ознаймуем, иж для певного діла, же церков новую стопокровскую старанием и коштом своїм в Лохвиці п. Василь Лехненко, житель тамошний, строит, увольняем оног от всяких повинностей міських, а позволяем ему при той же церкви Бжой ктииторим и господарем (...) *вати и хтоколвек з ласки и побожности своей яко то з цехов, доносил нам відати, он же, п. Васил, же приобіцяли нікоторіі люде на достроение мененной церкви Бжой учинити, по своему изволению вспоможетелское, то он же ктиитор, тим звіцовати (?), а не хто інший повинен будет. Его теж самого п. Василя респектом тоей ктииторской услуги, абысте вы, старшина, від (?) яких повинности и дачей міських не чепали пишно приказуем.

Дата в Києві августа 20 року 1707.

Вишменований полковник лубенский».

ІР НБУВ, ф. X, № 10207.

Оригінал (?)

№ 6

1715–1721 рр. (?) – Гадяч (?).

Лист пушкарка Петра Тулюпи до гетьмана Івана Скоропадського.

«Ясневелможний мсці пне гетмане, мні велце блгонадеждний патроне и великий добродію .

Я, ниже подписавшийся, жалосную мою вношу скаргу до велможности вашей в такой способ. По заслуги нашей войсковой пушкарской приїхавши в Гадяч взят плату и кто до господина полковника Милорадовича, яко до пна своего пошедши, побрала оружже чистит и взявчис, пошол до господара в молодецку хату и говору господару: «Зволте дати желіза та оливи для оружжа». И тут Бандурка, пустуючи, закинет мині на голову кожух и я рукою на хребет кинулся и его зачепил и, не хотячи, жупанок розидрал и господар змовил: «Оттож тебі, Бандурко, и новий кунтуш ест». Теди я стал его о прощения просит и там не простился и вийшов з оружем з оной хати и пошол з двора. И Бандурка во слід біжит и кличет вернути до пана. И

я отвітовал: «Ні як до пна з оружам ити, нехай напотом» и он, Бандурка, вкупі з мною и пошол и поклавши в курені оружа, пошли з ним в козацку хату и там вовся попростили прилюдне и купил я ему горілки полькварти и розишлис, а там остался Пищалка Остап и Иван бул и чо го не вім за что они два їх побилис и на завтрашний ден пришол до гармат атаман гармаський спускат Пищалку з гармати и спустошивши, мовит нам: «Ходіте просит товариство пна полковника за Пищалку» и пошол я и по суду велілі нам держат Пищалку и держали и потом хто шепнет полковнику об міні: «Се той, что розидрал на Бандурці кунтуш». И тот час велілі мене розибрати з одежі и ку[шу]лю закинувши на голову, сам перш полковник взяв кнут в руки и впоперек бил, поки втомился, и приказал еще слуги бит вдовж и не тямлю сколко вдаров дато. И послі такого незносно го убою двох недел лежал и насилу трохи к памяти пришов и на гарматі окований сиділі сутки.

О том велможности вашей прошу слезне: блговолі милост свою на мене показат, даби впред такої муки мордерской не терпіл. Я, принявши милост от велможности вашей панской, должен назавше Гспда Бга Всемогущаго благати.

Велможности вашей великого патрона моего нижайший слуга и подножок Петро Тулюпа, пушкар».

*IP НБУВ, ф. I, № 62409.
Оригінал (?)*

№ 7

1729, лютого 11(січня 31). – Глухів. Універсал гетьмана Данила Апостола.

«Его императорского всепрісвітлішого величества Войска Запорожского обоіх сторон Дніпра гетман Даниїл Апостол.

Пну полковникові миргородскому п.п. старшині полковой тамошний, а особливе пну сотникові миргородскому з урядом и всім, кому бы о том відати надлежало, ознаймуем сим ншим універсалом, иж знатний бунчуковый товариш пн. Иван Ломиковский просил нас, дабысмо селца ему еще за полковництва ншего в полку Миргородском наданные, а именно Шаховоростовку, Ярмаки и Милюшки, с принадлежащими до них всякими угодиами и купленными грунтами в сотні Миргородской положене свое иміючие, потвердили ншим гетманским універсалом. Мы прето, гетман, по силі данной нам высокомонаршой его императорского велчества[...] всякие в Малой Россіи воинские и гражданские устроевати порядки, респектуючи же на его, пна Ломиковского, давные войсковые службы и в пред узнаючи в нем и дітях его к тым же службам всякую способность, яко и тепер сн его, пна Ломиковского, Павел на службі его императорского влчества в Гилянском поході чрез нісколко уже літ обрїтается, велілі сей нш видати універсал, чрез которий яко вишпомянутие села Шаховоростовку, Ярмаки и Милюшки с принадлежащими до них угодиями и всіми также будущими его пна Ломиковского купленными грунтами, ствержаем ему в спокойное владіние, так дабы пн. полковник миргородский и п.п. старшина полковая, а особливе пн. сотник миргородский з урядом и нікто иний до владіние вишположенных сел жадной трудности и препятствия ему, пну Ломиковскому, не чинили, войти зас тих же сел з

посполитими жителми (опроч козаков, которые при своїх волностях ненарушно захованы быти иміють) ему ж, пну Ломиковскому, яко державци своему надлежащую отдавали повинност и послушенство, міти хочем и реіментарско приказуем.

Дан в Глухові, генвар 31 д. 1729 году

Звишменованный гетман рукою власною».

ІР НБВВ, ф. 14. Оригінал, завірений печаткою.

На звороті напис іншою рукою:

«На селце Шаховоростовку, Ярмаки и Милюшки».

№ 8

1756, жовтня 8 (вересня 27).

«Уступний запис» козака Федора Яковенка.

«Тысяча семсот пятьдесят шестого году двадцать седмого дня.

Я, нижей подписанный, малороссийского Миргородского полку сотни Шишацкой Федор Яковлев син Яковенко всякого суду и праву и кому тепер и в потомние часы відати надлежати будет, сим моім уступним записом обявляю, что имілас в моем владініі сінокосная лука з лужком в полку в полку Миргородском в дачи сотні Шишацкой над рекою Голтвою лежачая, сміжностію з одной стороны от лук владілцов шишацких Николая и Григория Лісницких и козака перевозкого Василя Борового, з другой козака шишацкого Юхима Шарлаенка и племенников его Матвія и Федора Шарлаенков же (?) з (...) * войскового товарища Якова Зарудного по иміючис тамо острови его ж, Зарудного, ни в чем ни с кем не спорная, никому пред сим продажею и закладом ни другимы зделками не спорная и не заведення, но собственная моя, мні по куплі от козаков шишацких Ивана Чирвенка и Трофима Реземенка (?) доставшуюся, да нивя сто ступеней близ Толстого байраку лежащые поуз их, Лісницких, поле и мною чрез многие года владімое и на свої користи употребляемое, з доброй моей волі без всякого принуждения по визначеннію от вишеписанных поміжников граничные знаки уступил в заміну вишеобъявленным владілцам шишацким Николая и Григорию Лісницким, самим им и наслідникам их, во вічност за поле, лежачое их, Лісницких, близ моего футора у Панчімковской балки состоят Федорченково Гринченково да и к шляху Решетиловскому Трикопівске, Сталівске и Троянівське през тое поле, лежачое да над Голтвою поуз мой же облог Панченковское да там же против Трошинских футора по дорожку и загон, лежачий от Голтвы Омелка Рибалки. И як (?) в том уступленном мною грунті (...) * луці з лужком и полі близ Толстого байраку никакого владіния собственности и близости викупного права не оставляю, но все свое право и владение, которое в том сам я иміл, оним же Лісницким вручил и уступил вічными часи с таким утверждением и обовязательством моім, что волно им самим, Лісницким, тепер и кому от них впред достатис иміет тім грунтом как хотя диспонувати, продати, даровати и в заклад или в заміну кому пустити и по всякому своему изволению на свой как найлутшей пожиток употреблять. А я от того грунту вічне изрікаюс себе, жену, дітей и сродников моіх близких и далеких отдалив, не иміет никто от нас не токмо за то им, Лісницким, или кто по них тім грунтом владіт будет, денег откладат, но и никакого препятствия, затруднения и помішателства чинит и никаким об-

разом того ґрунта отбират и присвоєват не должен. В лупшое же такой моей уступки достовірие и твердост для потомних часов сия уступная крїпост за подписанием и жени моей и упрошенных мною о сем свидителей оним Николаю и Григорию Лісницким данна року и дня вишеписанного».

*ІР НБУВ, ф. 14.
Копія кінця XVIII ст.*

№ 8

70-ті рр. (?) XVIII ст.

«Доношение» в сенат у справі козаків с. Турбаї.

«В правительствующий сенат

Доношение

Указом ея императорского величества из правительствующего сената от 20 числа августа сего года состоявшимся, утверждая решении суда генерального и малороссийской коллегии о бытии полку Миргородской сотни Остаповской села Турбаев жителям, искавшим козачества, по недоказательству онаго, с ґрунтами их за женою полковника Кондратия Битяговского Катериною Битяговскою в подданстве, между прочим поручено мне о бывших в походех из числа турбаевских жителей козаків разсмотреть и если подлинно окажется, что они службою своею против неприятеля себя отличили, оных всех оставить в козачьем звании и снабдить надлежащим числом земли по разсмотрению и вследствие того предписал я полковой миргородской канцелярии о таковых сделать верное исследование, кто из них служили, в каких именно походах, чем против неприятеля себя отличили и какие имеются на то доказательства? Но каков я от оной канцелярии на то получил рапорт, при сем представляю и как из оного правительствующий сенат изволит усмотреть оказанное упомянутыми турбаевскими жителями определенным к следствию явное слушание, упорство и дерзость, то сим самым уже, по мнению моему должны они лишиться своего права, естли б и имелось оное на козачество {а тем более, что они видно на оное не имели точных доказательств} они как из нашего (?) рапорта видно всю свою надежду {полагают} на своего поверенного, находящегося в Санктпетербурге, который как известно, пользуясь их невежеством, подобно (?) старается на собственную свою користь, а на пущее их разорение всегда их обнадеживает и тем вводит в (дальшее) заблуждение {своими искушениями}”.

*ІР НБУВ, ф. VIII, № 1755. Чернетка.
Слова, взяті в фігурні дужки, в рукопису закреслені.*

№ 9

Не раніше 1774 р.

Із списку черниць київського монастиря свв. Флора і Лавра.

«[...]50. Монахиня **Стефанида** малороссийского Лубенского полку села Чорнух дочь козака Василя Данилевского з дозволения игуменї Феодоры вступила в мнстръ 761 года, а по резолюції Арсения Могилянского, митрополита

киевского, и по указу киевской духовной консистории пострижена в мантию. Грамоты и рукоделия изучена, послушание несет клирошанское, в замужьи ни за ким не была, лет от роду 40, здорова.[...]

54. Монахиня **Надежда** малороссийского Миргородского полку села Поповки дочь козака Саввы Горбатого, з дозволения игумені Магдалины вступила в мнстрь з малолітства, а по резолюції Рафаїла, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консистории пострижена в мантию. Грамоты не умеет, рукоделия простого в разних экономических послушаниях проходила, в замужьи ни за ким не была, лет от рода 90, за старостию и глазами слаба.

55. Схимонахиня **Мелания** малороссийского Лубенского полку города Ромна, дочь посполитого Якова, з дозволения игумені Анастасіі 736 года вступила в мнстрь 761 года, а по резолюції Рафаїла, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консистории в 743 году пострижена в мантию. Грамоты изучена, рукоделия простого, послушания разние мнстрские проходила, лет от рода 80, в замужьи ни за ким не была.

56. Монахиня **Евсевия** малороссийского Полтавского полку местечка Решетиловки, дочь козака Стефана Мартыненка, з дозволения игумені Панфилии вступила в мнстрь в 741 году, а по резолюції Рафаїла, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консистории 743 года пострижена в мантию. Грамоты не умеет, рукоделия простого, в послушаниях экономических проходила, в замужьи ни за ким не была, лет от рода 64, за старостию слаба.

57. Монахиня **Петрония** малороссийского Лубенского полку села Москаленки, дочь козака Андрея Игнатенка, з дозволения игумені Юстины от малолітства вступила в мнстрь, а по резолюції Арсения, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консистории пострижена в мантию. Грамоты изучена, рукоделия простого, в послушаниях экономических проходила, в замужьи ни за ким не была, лет от рода 51, здорова [...].

65. Монахиня **Акилина** малороссийского Лубенского полку местечка Сенчі, дочь умерлого козака Данила Гриценка, з дозволения игумені Иустини вступила в мнстрь, а по резолюції Арсения, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консистории пострижена в мантию. Грамоты изучена, рукоделия простого, в послушаниях разних экономических проходила, в замужьи ни за ким не была, лет от роду 43, здоровьем слаба.

66. Монахиня **Евфросиния** малороссийского Гадяцкого полку местечка Зінкова, дочь козака Григория Шаповаленка, з дозволения игумені Настасіі вступила в монастырь з малолетства, а по резолюції Тимофея, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консистории пострижена в мантию. Грамоты и рукоделия изучена, в послушаниях разних проходила, в замужьи ни за ким не была, лет от рода 56, здорова.

67. Монахиня **Фекла** малороссийского Миргородского полку местечка Сорочинець, жена посполитого Степана Менченка, з дозволения игумені Иустини вступила в мнстрь 740 года, а по резолюції Тимофея, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консистории пострижена в мантию. Грамоты изучена, рукоделия простого. В послушаниях экономических проходила, лет от рода 58, за старостию слаба.[...]

101. Монахиня **Варвара** малороссийского Лубенского полку местечка Лохвиці, дочь священника Петра Білкевича по указу киевской духовной консистории пры игумені Полисфени вступила в мнстр, а пострыжена в мантию в Киевобогословенском дівичем мнстре. Грамоты и рукоделія изучена, послушание несет клирошанское, в замужьи ни за ким не была, лет от роду 42, здорова.

106. Монахиня **Ирына** малороссийского Гадяцкого полку города Гадяча, жена мещанина Василя Десятникова, з дозволения игумені Магдаліни вступила в мнстр з малолетства, а по резолюції Рафаїла, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консисторії пострыжена в мантию. Грамоти не умеет, рукоделія простого, в послушаниях разних мнстрских проходила, лет от рода 80. За старостию слаба.

107. Монахиня **Пелагія** малороссийского Лубенского полку села Волошинки, дочь козака Ивана Кушниренка, з дозволения игумені Елени вступила в мнстр з малолетства, а по резолюції Арсенія, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консисторії пострыжена в рясофор. Рукоделія простого, грамоты не умеет, в послушаниях разних мнстрских находится, в замужьи ни за ким не была, лет от роду 50, изувечена косноязычием.

108. Монахиня **Александра** малороссийского Лубенского полку села Засулье, дочь козака Прокопа Быличенка, по резолюції Гавриїла, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консисторії в 774 году вступила в мнстр и пострыжена в рясофор в чигринском Свято-Троицком дівичем мнстрі. Грамоты изучена, рукоделія простого, в послушанії, в замужьи ни за ким не была, лет от роду 48, здорова.[...].

116. Монахиня **Порфирія** малороссийского Лубенского полку местечка Глинска, дочь козака Данила Бенковского, з дозволения игумені Феодоры 765 года вступила в мнстр, а по резолюції Гавриїла, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консисторії в 774 году пострыжена в мантию. Грамоты и рукоделія изучена, послушание несет клирошанское, в замужьи ни за ким не была, лет от рода 49, здорова.[...].

118. Монахиня **Фоїна** малороссийского Лубенского полку села Городища, дочь посполитого Ивана Левченка, з дозволения игумені Феодоры 768 года вступила в монастырь, а по резолюції Гавриїла, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консисторії в 774 году пострыжена в мантию. Грамоты изучена, рукоделія простого, в послушанії проходила пономарском, а нині без послушания, в замужьи ни за ким не была, лет от рода 53, здорова.[...].

122. Монахиня **Евсевія** малороссийского Гадяцкого полку города Гадяча, дочь козака Емелияна Кислиці, з дозволения игумені Елени вступила в мнстр з малолетства, а по резолюції Арсенія, митрополита киевского, и по указу киевской духовной консисторії пострыжена в расофор. Грамоты изучена, рукоделія простого, послушание проходила мірническое, в замужьи ни за ким не была, лет от рода 50, за старостию слаба[...].

№ 10

Друга половина XVIII ст.

Лист Мегмет-аги до полтавського полковника.

«Копия с переводу писаного по турецки от Магмет аги к полковнику полтавскому.

Христіянские віри почтеннейшему, в Иисусові законе избраннейшему, нынешнему нашему другу, полтавскому полковнику, дружелюбительно поздравляем. Потом вашей чесности известно чиню по указу пресветлейшаго нашего салтанова величества между двема государи велено чинити границу, от нашего светлейшаго салтанова величества в Украину посланы Ибрагим ага Магмет Афендий, Мурат Эфендий, од державнейшаго ханова величества я, и для вашей дружбы извествюя вам сим листом, чтоб после Егорьева дни спустя пятнадцать дней быть вам в усть Самары реки, чтоб нам заставить вас там, також де с московской стороны к казанскому боярину о том же писано, а сие писмо не задерживая изволите послать к казанскому боярину, толко б они после Егориева дни спустя пятнадцать дней были на реке Ареле в устье, а сего нашего человека прикажите, не держав, отпустить. Для того посланные аги на камисию будут ево дожидатца в Перекопе и сия ваша будет дружба, что посланого нашего не будете держать».

IP НБУВ, ф. 1, № 2428.

Тогочасна копія з російського перекладу.

№ 11

1772, жовтня 26(15). – Полтава.

Рапорт полтавської полкової канцелярії в Малоросійську колегію.

«В Малоросійскую колегію от полтавской канцелярії

Репорт

Указом ея императорского величества из оной коллегіі от 31 числа прошедшего августа под № 4916 состоявшимся, а в полковой канцелярії сентября 8 полученном, велено о значащомся по выписке при том указе приложенной желающом принять монашество малороссіянину Ивану Бабинскому учинить вірную справку: подлинно ль он уроженец и житель местечка Решетиловки козакого звания, иміет ли козаchie грунта, и кто ими нині владіет, отправляется с них войсковая служба и кем именно, и репортовать в колегію в обстоятелтве. На которий указ полковая полтавская канцелярия репортует, что на посланный указ в сотенное решетиловское правление по учинению вишписанном виправки репортом от того правления представлено: яко оного Бабинского мать, будучи Новоросійской губерніі в местечку Царичанке, оставшись от мужа своего Осипа Бабинского в удовстве с оним же сином, будучим еще малолетним, и перейшла в местечко Решетиловку, где и в замужье за козака Якима Ногая вишла и за дозволением еї, Бабинской. Прописанной Иван Бабинский отишол на послушание в монастыр Киево-Печерской лаври. Грунтов же никаких за собою не иміл, нині не иміет и службою никакою не занят и к получению монашества препятственной причины ніт.

Полковник Андрей Горленко.
Полковий писар Федор Якович.
15 октября 1772 году
Полтава № 4760».

IP НБУВ, ф. 160, № 560, арк. 164. Оригінал.

*р. Yurii Mytsyk,
Tarasenko Inna Yuriivna*

M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies of the NAS of Ukraine

12 documents on the history of Poltava region in the 17–18th centuries (from the fonds of the Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine).

The publication presents previously unknown documents on the history of Poltava region in the 17–18th centuries found in the fonds of the Institute of Manuscript of V. I. Vernadsky National Library of Ukraine. The documents cover the past of Poltava region in hetman times, cities and villages of Hadiach, Lubny, Myrhorod and Poltava regiments, their socio-economic, political and ecclesiastic history. The documents include four conveyances of 1654–1699; a defence universal of 1707 of Lubny colonel Dmytro Zelenskyi to the Holy Protection Church in Lubny and its warden Vasyl Lekhnenko, by which they were released from local taxes and duties; a universal of hetman Danylo Apostol of 1729, by which he confirmed the handover to officer Ivan Lomykovsky of three villages located near Myrhorod on the West and South-West from it; a complaint of gunner Petro Tiuliupa to hetman Ivan Skoropadsky against Hadiach colonel Mykhailo Myloradovych; an excerpt from a list of nuns of Saint Flor and Lavr Monastery of Kyiv, native residents of Poltava region.

Key words: Poltava region, Hetmanshchyna, universals, conveyances, monasteries, local lore.

*о. Юрий Мыцык,
Тарасенко Инна Юрьевна*

Институт украинской археологии и источниковедения им. М. С. Грушевского НАН Украины

12 документов из истории Полтавщины XVII–XVIII вв. (из фондов Института рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского).

К публикации представлены неизвестные ранее документы из истории Полтавщины XVII–XVIII ст., найденные в фондах Института рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского. Документы касаются прошлого Полтавщины гетманских времен, городов и сел Гадяцкого, Лубенского, Миргородского и Полтавского полков, их социально-экономической, политической и церковной истории. Это, в частности, четыре купчих 1654–1699 гг.; оборонный универсал 1707 г. лубенского полковника Дмитрия Зеленского Свято-Покровской церкви в Лубнах и ее титарю Василию Лехненко, которым они освобождались от местных повинностей и налогов; универсал гетмана Даниила Апостола 1729 г., которым он подтверждал передачу бунчуковому товарищу Ивану Ломиковскому трех сел, которые находятся вблизи Миргорода на запад и юго-запад от него; жалоба пушкаря Петра Тюлюпы гетману Ивану Скоропадскому на гадяцкого полковника Михаила Милорадовича; выписка из списка монахинь киевского монастыря свв. Флора и Лавра – уроженок Полтавщины.

Ключевые слова: Полтавщина, Гетманщина, универсалы, купчие, монастыри, краеведение.